

Волошина Оксана Василівна,
*провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
кадрового забезпечення діяльності
органів внутрішніх справ Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент*

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В КАДРОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для того, щоб з'ясувати сутність психофізіологічної проблеми застосування поліграфа, необхідно дати кілька важливих пояснень, що стосуються загальних принципів побудови прикладних наукових методів.

Прикладна психофізіологія ґрунтується на двох фундаментальних емпіричних закономірностях: 1) величина

психофізіологічної реакції в певних межах пропорційна значущості (важливості для організму) стимулу, що впливає; 2) величина психофізіологічної реакції залежить не тільки від значущості такого стимулу, а й від дії безлічі інших чинників, які часто не можна облікувати чи контролювати під час експерименту.

Головним завданням прикладної психофізіології, незалежно від цілей її застосування, завжди є оцінка значущості досліджуваних стимулів (подразників), а її основним інструментом - вимірювання психофізіологічних реакцій, що виникають у відповідь на представлення стимулів.

Здебільшого під час використання різних прикладних психофізіологічних методів, у тому числі застосування поліграфа, для оцінки достовірності інформації, яку надає людина, використовують тільки першу із зазначених закономірностей. Водночас другу розглядають лише як артефакт.

Головна та найбільш серйозна проблема використання суто першої закономірності як наукової бази полягає в тому, що прикладні методи, які створюються на її основі, приречені на недостатньо високу точність і надійність, конкретні значення яких будуть залежати від ступеня прояву другої фундаментальної закономірності, неврахованої в цих методах. Проблема поглиблюється тим, що певний відсоток сучасних фізіологів і психофізіологів, у тому числі поліграфологів, здійснюють пряме вимірювання фізіологічних змін у відповідь на стимули, називають ці зміни реакціями, порівнюють реакції між собою за величиною і на цій основі роблять висновок про відносну значущість досліджуваних стимулів. Відсутність кількісної оцінки другої психофізіологічної закономірності призводить зрештою до збільшення ймовірності помилки у висновку про справжні причини цієї реакції. Це цілком природно, якщо ми, виконуючи конкретне завдання дослідження, повністю ігноруємо той факт, що маємо справу з такою складною системою, як організм людини, який і під час експерименту продовжує жити своїм життям незалежно від того, що від нього чекає та планує отримати експериментатор.

Саме тому під час психофізіологічних досліджень досить часто виникають добре відомі всім поліграфологам-практикам парадокси, а саме:

- стимули однакової значущості (наприклад, кілька представлень одного й того самого стимулу) викликають різні реакції;
- стимули різної значущості викликають однакові реакції;
- значущі стимули не викликають реакцій або, навпаки, незначущі стимули викликають реакції.

Причиною всіх цих парадоксів якраз і є не що інше, як прояв другої психофізіологічної закономірності, зазначеної вище.

На нашу думку, для розв'язання зазначеної психофізіологічної проблеми може бути використано підхід, який запропоновував понад 20 років тому А. Б. Пеленицин [1, с. 92]. Зазначений підхід протягом багатьох років ^практичного застосування переконливо довів свою ефективність. Його сутність полягає, передусім, у визнанні рівноправної ролі обох описаних вище психофізіологічних закономірностей щодо вирішення питання про значущість стимулу на основі аналізу реакцій, що виникають у відповідь на його представлення. Більше того, аналіз результатів експерименту починається не зі спроби виявити специфічні реакції на досліджуваний стимул, на основі яких можна було б судити про його значущість, а з аналізу ступеня прояву в конкретних умовах другої психофізіологічної закономірності, особливості впливу якої на реєстровані реакції полягає в тому, що воно має випадковий характер або, як прийнято говорити сьогодні, підпорядковується «закону хаосу». Для цього отримані під час дослідження результати (повна сукупність вимірювань реакцій у всіх реєстрованих фізіологічних показниках) порівнюються з розрахунковими параметрами в межах спеціальної математичної моделі («універсальна комбінаторно-ймовірнісна модель психофізіологічного експерименту»), яка описує всі можливі стани досліджуваної системи, за умови, що вона зазнає впливу лише випадкових факторів.

Якщо під час дослідження діє якийсь невинуватий фактор, наприклад значущість стимулу, то поведінка системи починає відхилятися від «випадкового», передбаченого моделлю. Чим сильнішим є вплив невинуватого фактора, тим помітнішим буде відхилення параметрів системи (сукупності реєстрованих реакцій) від моделі випадкової (хаотичної)

поведінки. Таким чином, вимірюючи ступінь відхилення результатів конкретного психофізіологічного експерименту, наприклад тестування на поліграфі, від розрахованої спеціально для нього моделі всіх можливих випадкових результатів, можна оцінити силу впливу чинника, у межах нашого дослідження - значущості досліджуваних стимулів, але не через величину («силу») реакції, а у формі ймовірності невинуватості спричиненої стимулом реакції.

На завершення слід зазначити, що всебічний теоретичний аналіз і велика кількість експериментальних досліджень переконливо показують, що оцінка значущості стимулу в термінах ймовірності невинуватості спричинених ним реакцій значно перевершує точність і надійність тієї самої оцінки значущості стимулу на основі вимірювання величини, спричинених ним реакцій.

Список використаних джерел

1. Пеленицын А. Б. Основные трудности и проблемы использования полиграфа в правоохранительной деятельности и кадровой работе и рекомендуемые пути их преодоления / А. Б. Пеленицын // Статейный материал : материалы Междунар. науч.-практ. конф. специалистов-полиграфологов ОВД (Сочи, 2-4 дек. 2008 г.). - Сочи, 2008. - С. 79-83.

*Сьоміна Наталія Анатоліївна,
науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Зміни, що відбуваються в технічному прогресі, неминучі без застосування нових технологій. Сучасна наука й техніка дає змогу вдосконалювати та впроваджувати нові засоби виробництва. Саме застосування поліграфа є ефективним засобом здобуття інформації на сучасному етапі розвитку суспільства.